

İNGİLTERE KÜTÜPHANELERİ : 3

ZENGİN ŞARK YAZMA KOLEKSİYONLARINA SAHİP OXFORD ÜNİVERSİTESİ BODLEIAN KÜTÜPHANESİ

İsmet BİNARK

Millî Kütüphane
Okuyucu Hizmetleri Şube Müdürü

Zengin şark yazma koleksiyonlarına sahip, Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi'nde 1971 ve 1972 yıllarında değişik tarihler ve süreler içerisinde incelemelerde bulunmak ve kütüphane koleksiyonları içerisinde yer almış Türk yazmalarını görmek imkânımız oldu. Bu yazımızda Bodleian Kütüphanesi'ni kısaca, tarihçesi ile birlikte tanıtmak istiyoruz.

Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi Avrupa'nın en eski kütüphanelerinden biridir. İngiltere'de kuruluş tarihi olarak Bodleian Kütüphanesi gibi, ikinci eski kütüphane ise British Museum'dur. Bodleian Kütüphanesi'nin tarihi gelişimi 1602'den sonra olmuştur. Ancak Oxford Üniversitesi'nin bu ilk kütüphanesi 14. yüzyılda Worcester Piskoposu Thomas Cobham tarafından, yaklaşık olarak 1320 tarihlerinde Congregation House içerisinde ve St. Mary Üniversite Kilisesi'nin kuzey tarafında, kilisenin papazlara ayrılmış kısmına bitişik bir odada kurulmuştur.

Piskopos Cobham tarafından kurulan kütüphaneye kitap bağışlayanlar arasında sırasıyla IV. Henry, istikbalin V. Henry'si Prens Henry, onun kardeşi Thomas John ile Gloucester Dükü Humfrey bulunmaktadır. Bunlar arasında Dük Humfrey'in üniversiteye yaptığı para yardımı ile, kütüphaneye bıraktığı zengin yazma koleksiyonu bilhassa zikre değerdir. Dük tarafından kütüphaneye bağışlanan kitaplar arasında, o tarihlerde İngiltere'de nadir eser olarak bilinen klâsik metin kitapları da bulunmaktaydı. Dük Humfrey'in zengin kitap bağışından sonra, eski kütüphane odasının kitap koleksiyonları için yetersiz olduğu görülmüş ve dük yeni bir ilâhiyat mektebi (Divinity School) ile, onun üstünde, ileride kendi adı ile anılacak olan kütüphane odasını inşa ettirmeğe başlamış, fakat bi-

nanın tamamlandığını göremeden 1447'de vefat etmiştir. Yeni binanın inşaatı 1489 tarihinde tamamlanmış ve yazma eserler koleksiyonu bu yeni kütüphane odasına nakledilmiştir. Bugün Divinity School'un giriş katı kütüphanenin sergi salonu olarak kullanılmaktadır. Bodleian Kütüphanesi içerisinde Dük Humfrey'in adı ile anılan (Duke Humphrey's Library) kütüphane, değişik tarihlerde çeşitli restorasyonlar geçirmiş olmasına rağmen, ilk inşa tarzına sadık kalınarak bugüne kadar muhafaza edilmiştir.

İngiltere'nin bu ilk üniversite kütüphanesinin koleksiyonu, 1530-1556 yılları arasında süre gelen politik ve dinî çekişmeler sırasında dağılmış, orijinal kitap rafları ve kütüphane sıraları satılmış ve bu yüzden de üniversite elli yıl gibi uzun bir müddet kütüphanesiz kalmıştır. Bu arada dağılan kitap koleksiyonu içerisinde Dük Humfrey'in de bağış kitapları bulunmakta olup, bunlar değişik ellere geçmiş ve pek az bir kısmı tekrardan Bodleian Kütüphanesi koleksiyonlarına katılmıştır.

1598 yılında, bugünkü kütüphaneye adını veren Sir Thomas Bodley, kütüphane odasını, Dük Humfrey Kütüphanesi tarzında restore ettirmeğe başlamış, kütüphanenin tekrar istifade edilebilecek bir hale getirilmesi için başlanan bu restorasyon çalışmaları iki yıl sürmüştür. Bundan sonra kütüphane, kısmen Sir T. Bodley'in şahsen satın almış olduğu kitaplarla, kısmen de çeşitli bağışlardan sağlanan paralarla satın alınan kitaplarla yeniden kurulmuştur.

Yeniden kurulan kütüphane 8 Kasım 1600 tarihinde, ilk kütüphanesi Thomas James idaresinde hizmete girmiştir. Ancak bu tarihten sonraki ilk yirmi yıl, kütüphaneye satın alınan veya bağış yolu ile temin edilmiş zengin kitap koleksiyonlarına yer temini ile geçmiş ve bu maksatla da kütüphaneye ilk ilâve 1612 yılında yapılmıştır. 1613-1619 yılları arasında Sir Bodley'in maddî desteği ilk Dük Humfrey Kütüphanesi'ne Arts End Salonu ilâve edilmiş ve kütüphaneye bitişik olarak, Arts End'in doğusuna düşen kısmında Schools Quadrangle inşa edilmiştir. Arts End güzel sanatlar fakültesinin kütüphanesi olarak, Schools Quadrangle ise akademik çalışmalar için inşa edilmiştir. Okulun ilk iki katı üniversitenin ders odaları olarak, en üst kat da kitap deposu olarak ayrılmıştır. O tarihlerde okulda Seven Liberal Arts denilen Trivium (Orta Çağ Üniversitelerinde liberal arts denilen yedi serbest fen dalının aşağı sınıfı); Grammar (gramer), Syntax (söz dizimi), Rhetoric (güzel söz söyleme ve yaz-

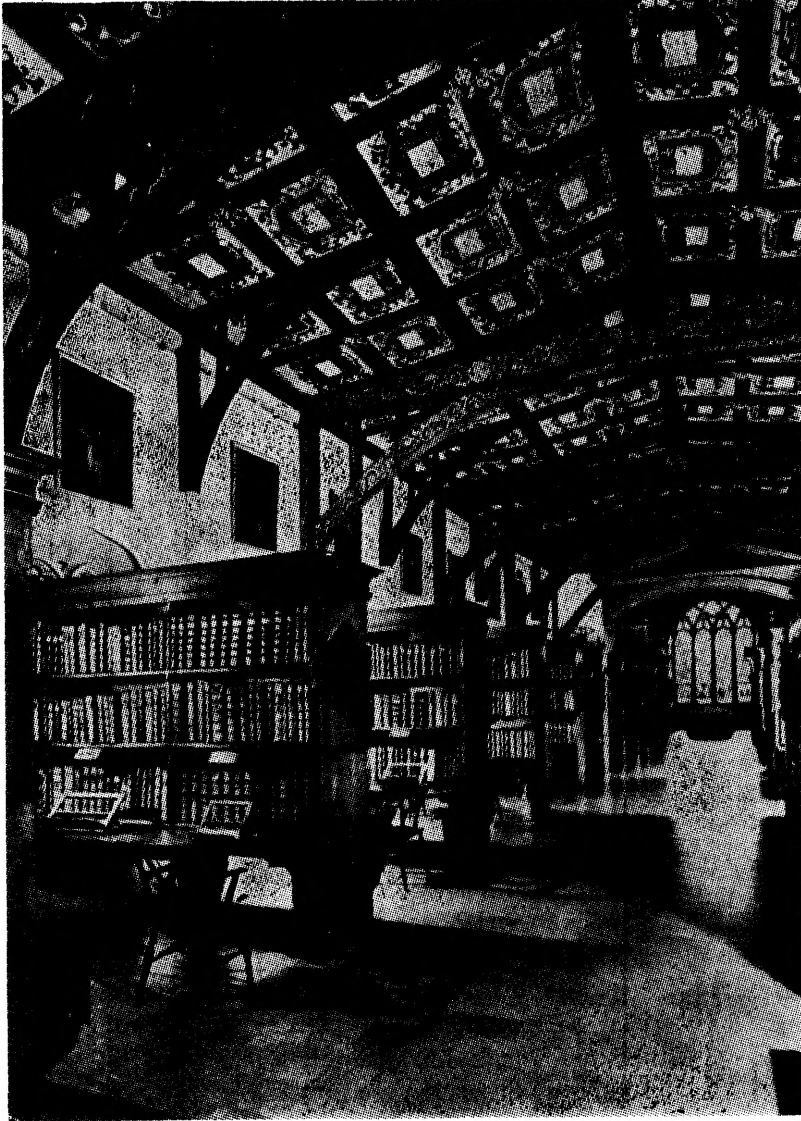
ma sanatı), Logic (mantık); Quadrivium (aritmetik, geometri, müzik ve astronomi'den ibaret fen ve sanat dalı); Yunanca ve İbranice; Tabii, Moral ve Metafizik felsefesi; Teoloji, Tıp ve Hukuk eğitimi yapılmaktaydı.

Bugün ziyaretçiler müsaade ile Arts End'i dolaşabilmekte ve buradan Dük Humfrey Kütüphanesini de görebilmektedirler. Schools Quadrangle'in alt ve üst katlarındaki okuma odaları ise ziyaretçilere kapalı tutulmaktadır.

1610 yılında Sir Bodley kütüphaneye kitap temini için Stationers' Campany ile karşılıklı bir andlaşma yapmış, bu andlaşmaya bütün nâşirler katılmışlar ve her neşredilen yeni kitaptan bir adetini Bodleian Kütüphanesine göndermişlerdir. Nâşirlerin basılan her yeni kitaptan bir adetini kütüphaneye göndermeleri hususu, 1637 yılında Star Chamber (Ticaret Odası)'ın emri ile basılı olarak, kütüphanenin kanunî derleme hakkı şeklinde tanzim ve tasdik edilmiştir.

Kütüphaneye bu şekilde ilk gelen eserleri ihtiva eden bir kitap sergisi 1971 yılı Mart ayında Divinity School'da açılmıştı. Gezdiğimiz sergide bu eserlerin dışında, minyatürlü batı yazmaları, en erken Avrupa basmaları (Bunlar arasında yaklaşık olarak 1455 tarihlerinde Gutenberg tarafından basılmış 42 satırlık İncil'de bulunuyordu.), Shakespeare'nin basılmış eserlerinin ilk nüshaları, 1493 yılında Amerika'nın keşfine dair basılmış bir eser, Amerika devlet başkanlarından George Washington'un tarihî kıymeti haiz bir mektubu, bir Meksika kodeksi, basılmış ilk çocuk kitapları (Bunlar arasında Robinson Crusoe 1719, Gulliver's Travels 1726, Alice in Wonderland 1866'ın ilk baskıları yer almıştı.), kütüphanenin 1605 yılında basılmış ilk kataloğu ile 1971 yılında basılmış son kataloğu bulunuyordu.

1629 yılında, o tarihlerde üniversitenin rektörü olan William Herbert (1617-1630 yılları arasında Oxford Üniversitesi'nin rektörlüğünü yapmıştır.), kütüphaneye Shakespeare'nin basılmış eserlerinin ilk baskılarını bağışlamıştır. Bugün Schools Quadrangle'in batı tarafında, heykeltıraş Hubert le Sueur tarafından, Rubens'in William Herbert'e ait bir portresinden mülhem olarak yaptığı bronz bir heykel yer almış olup, 1723 yılında sanatkar tarafından üniversiteye hediye edilmiştir.

**Oxford Bodleian «Duke Humphrey»
Kütüphanesi'nin Batı Bölümü**

1630 yılında Başpiskopos Laud kütüphaneye ikiyüz elli adet Yunan yazması bağışlamıştır. Aynı yıl Dük Humfrey Kütüphanesinin batı tarafının son kısmına, gittikçe zenginleşmekte olan yazmaları yerleştirebilmek için Selden End kısmı ek olarak ilâve edilmiştir. Bu kısım, adını kütüphaneye büyük maddî yardımlarda bulunmuş John Selden'dan almıştır .

Kütüphaneye satın alma ve bağış yoluyla kazandırılan basma ve yazma eserler, 1860 tarihinde yeniden yer temini güçlüğüne ortaya çıkarmış ve bu tarihte Bodlein Kütüphanesi'nin bitişiğinde 18. yüzyıla ait yüksek bir mimari sanat eseri olan Radcliffe Camera binası kütüphaneye katılmış, bu suretle yeterli bir depo ile, okuma salonlarına kavuşulmuştur. Bu bina 1650-1714 yılları arasında yaşamış tanınmış fizikçi Dr. John Radcliffe'in vasiyeti üzerine, mimar James Gibbs tarafından 1737-1749 yılları arasında inşa edilmiştir. Radcliffe Camera, 1912'de yer altından bir yolla eski kütüphane binasına bağlanmıştır.

1789 ve 1884 yıllarında sırasıyla Schools Quadrangle'in giriş katı ile, birinci katı kütüphaneye depo olarak tahsis edilmiş, ancak buradaki kitaplar 1940 yılında ileride bahsedeceğimiz Yeni Kütüphaneye (New Library) nakledilmiştir. İkinci Dünya Harbi'ni müteakip, okulun üstten iki katı okuma salonları, giriş katı da kütüphane idarehanesi olmak üzere yeniden inşa ve tefriş edilmiştir.

1860'da Dr. Radcliffe'nin tabii ilimler konusunda yapmış olduğu bütün çalışmaları üniversite müzesine devredilmiştir. Bugün bu çalışmalar Radcliffe İlimler Kütüphanesi (Radcliffe Science Library)'ndedir.

1920'den sonra özel kütüphaneler olan; Radcliffe İlim Kütüphanesi, Hindistan Enstitüsü Kütüphanesi (Indian Institute Library) ve Rodos Evi Kütüphanesi (Rhodes House Library) kilit kütüphane sistemi adı altında Bodleian Kütüphanesi'yle birleştirilmişlerdir. Kütüphanelerin bu şekilde bir sistemle birbirlerine bağlanmalarının sebeplerinden birisi, akademik çalışmalarda gerekli kolaylığın temininin sağlanmasıdır. Ancak, bu kütüphaneler bugün Bodleian Kütüphanesi'ne bağlı olmakla beraber, sağlanan bir takım müsaadelerle yarı muhtariyet arzeden bir idare şekline sahiptirler.

Bugün Oxford Üniversitesi'nin merkez kütüphanesi olan Yeni Bodleian Kütüphanesi (New, Bodleian Library), eski kütüphanenin

kuzey kısmına düşen tarafında, 1936-1939 yılları arasında Sir Giles Gilbert Scott tarafından inşa edilmiştir. Ancak İkinci Dünya Harbi sebebiyle kütüphanenin açılışı harbin sonuna bırakılmış, kütüphane İngiltere Kralı VI. George tarafından 24 Ekim 1946 tarihinde hizmete açılmıştır. Kütüphanenin esas giriş kapısının üstünde Sir Thomas Bodley'in büstü vardır. Kütüphanenin onbir katı kitap deposu olarak kullanılmaktadır. Depolar yer altından Conveyers (taşıyıcılar), lerle eski kütüphaneye bağlanmıştır. Kütüphanede araştırmacılar için araştırma ve çalışma odaları, bir okuma ve harita odası ve bir sergi salonu bulunmaktadır. Kütüphanenin sadece sergi salonu bugün ziyaretçilere açık tutulmaktadır. Eski kütüphanenin birinci ve ikinci katları, bugün okuma odası olarak kullanılmaktadır. Üst kattaki okuma odası, 17. yüzyıl tezyinatı ile süslenmiştir. Tavanda 1618 yılına ait ondört adet orijinal tavan resmi bulunmaktadır. Bu kısım en son 1963 yılında restorasyon görmüştür. Divinity School, Arts End, Dük Humfrey Kütüphanesi mimari inşa tarzı, okuyucu sıraları, kitap rafları ile orijinal bir orta çağ kütüphanesinin bütün hususiyetlerini taşımaktadır.

Kanunî derleme hakkından faydalanan Bodleian Kütüphanesi aynı zamanda satın alma yolu ile de, yabancı, özellikle şark milletlerinin kitaplarını temin etme yoluna gitmektedir. Bodleian Kütüphanesi'nin şarkiyatçıların çalıştığı Rawlinson adlı okuma salonunda, şark yazma ve basma eserlerine müracaat edilebilir. Bu salonda yazma ve basma eserlerin kataloglarının yanısıra, belli başlı müracaat eserleri ile, şark tetkikleri ile ilgili süreli yayınlar da bulunmaktadır. 1948'den bu yana şark tetkikleri ile ilgili süreli yayınların kart indeksi tutulmuştur.

Kütüphanenin şark yazmalarına ait basılmış katalogları şunlardır:

Bibliotheca Bodleianaee codicum manuscriptorum orientaliu catalogus. Pars I [a j. Urı], Oxonii 1787. Pars II [a A. Nicoll et E. B. Pusey], Oxonii 1821-1835.

Smith, R. Payne: Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianaee. Pars Sexta, Codices Syriacos, carhunicos et mandaes complecteus. Oxonii 1864. (mss. arabess passim).

Ethé, Hermann: Catalogu of the Persian, Turkish, Hindústâni, and Pushtû manuscripts in the Bodleian Library. Begun by Ed. Sachan, continued, completed and edited by Hermann Ethé. Oxford, 1889-1930.

Tamamı iki cilt olan bu katalogun ikinci cildi, Türk yazmalarına ayrılmıştır.

Bu arada kütüphanede yaptığımız çalışmalar sırasında şarkiyatla ilgili dergileri gözden geçirirken, Journal of the Royal Asiatic Society'de gördüğümüz ve kütüphanedeki arapça müzik yazmalarına ait bir tanıtma yazısını, bu konuda araştırma yapacakların dikkatine sunmayı faydalı buluyoruz :

Farmer, H. G.: Arabic musical manuscripts in the Bodleian Library. JRAS, 1925, 639-654. S.

Kütüphane koleksiyonunda yazmaların hangi dil gruplarında olduğunu gösterir istatistikler, kütüphanenin ilgili bölümlerince tutulmaktadır. Kütüphanede şark yazma ve basmaları ile, garp yazma ve basmaları iki ayrı bölüm halinde olup, bu bölümlerde çalışan kütüphaneciler ve mütehasıs elemanlar, kendi bölümlerinde bulunan kütüphaneciler ve mütehasıs elemanlar, kendi bölümlerinde bulunan kitaplarla ilgili dillerden en az birini bilmektedirler.

Kütüphanede defter katalogu kullanılmaktadır. Sadece üniversite tezleri ve müzik neşriyatı için fiş katalogu kullanılmaktadır. Basma kitapların (Türkçe de dahil) defter katalogları son yıllarda hazırlanmış olup, yazar adına göre alfabetik olarak düzenlenmişlerdir.

Yazma ve basmalarla birlikte iki milyonun üstünde bir koleksiyona sahip Bodleian Kütüphanesi'nden dışarıya kitap verilmez. Araştırmacılar kitaplardan kütüphane içinde yararlanabilirler. Kitaplardan fotokopi alınması ve mikrofilm çekilmesi hususu da, kütüphane yönetmeliği esaslarına göre yürütülür. Kütüphaneden dışarıya kitap verilmemesi hususu, kütüphanenin kurucuları ve kütüphaneye kitap bağışında bulunmuş olanlar tarafından, kütüphanenin kuruluş ve kütüphaneye kitap bağışı şartları arasında özellikle belirtilmiştir.

Kuruluşundan bu yana Bodleian Kütüphanesi'nde kütüphanecilik yapmış olan, içlerinde çok tanınmış şarkiyatçılar da bulunan kütüphaneciler, kütüphanede hizmet gördükleri yıllara göre şunlardır:

1600 Thomas James, 1620 J. Rous, 1652 T. Barlow, 1660 T. Locky, 1665 Thomas Hyde, 1701 J. Hudson, 1719 J. Bowles, 1729 R. Fysher, 1747 H. Owen, 1768 J. Price, 1813 B. Bandinel, 1860 H. O. Coxe, 1882 E. W. B. Nicholson, 1912 F. Madan, 1919 Sir Arthur Cowley, 1931 Sir E. Craster, 1945 H. R. Creswick, 1948 J. N. L. Myres, 1966 R. Shackleton.